

DR. GÁBRITY MOLNÁR IRÉN:¹
Vajdaság népességmozgása az utóbbi fél évszázadban

Abstract

According to the census of 2002 there are 7,498,001 people in Serbia, somewhat less than according to the previous census of 1991. On average 96.7 people live per km². The number of households has constantly increased, however, the number of inhabitants of the households has decreased. The average age of men is 38.9 years, and their estimated life-span is 69.9 years, while the average age of women is 41.1, and their estimated life-span is 75.2. The proportion of urban inhabitants has tripled for the last 50 years. The number of people living in Vojvodina has constantly risen between 1948 and 1981, however, since then this number stagnates. Today more than 2 million people live in Vojvodina. The number of autochthonous inhabitants has been gradually decreased. The population density increased during the last 11 years (especially in Backska), although due to immigrants. There has been a serious change in demography as the result of wars on the Balkans. Data show grave emigrational and immigrational processes. Agenda: achievement oriented and operable infrastructure, regional developmental projects to be planned in order to decrease elite emigrations, co-operative cross-border partnerships – the rise of willingness to invest and found enterprises, the establishment of institutional nets e.g. the net of educational and cultural institutions, settlement partnerships – plan of the regional developmental strategy and cooperation (constant cross-boarder contact and communication of the experts, the facilitation of the EU accession.

Keywords: demographic structure, Carpathian basin, Hungary, emigrational processes.

A népszámlálás adatai szerint Szerbiában 7 498 001 ember él (2002-ben), valamivel kevesebb, mint a legutóbbi, 1991-ben megtartott népszámláláskor. Átlagosan 96,7 lakos jut egy km²-nyi területre. A háztartások száma állandóan növekedett, a háztartások átlagos lélekszáma viszont fokozatosan csökkent. A férfiak átlagos életkora 38,9 év, várható élettartama 69,9 év, míg a nők átlagos életkora 41,4 év, várható élettartama pedig 75,2 év. A városban élő lakosság aránya fél évszázad alatt megháromszorozódott.

Vajdaság lakosainak száma 1948 és 1981 között folyamatosan növekedett, azóta azonban stagnál a népesség száma. Ma kb. 2 milliót, tesz ki. A vajdasági autochton lakosok száma 1961 óta folyamatosan csökken. Az elmúlt 11 évben Vajdaság népsűrűsége (főleg Bácskában) növekedett, de a betelepülőknek köszönve. A délszláv háború eseményei miatt jelentős népmozgalmi változások történtek. Az adatok komoly emigrációs és imigrációs folyamatokat jeleznek. Teendők: teljességigényű, működőképes infrastruktúra kiépítése, regionális fejlesztési tervek kidolgozása az elitemigráció csökkentése céljából, együttműködő határmenti kapcsolatok - a beruházási és vállalkozási hajlam emelése, intézményhálózatok kiépítése: pl. az oktatás- és a művelődési intézmények hálózata, településkapcsolatok, a régiófejlesztési stratégia és együttműködés kidolgozása (folyamatos határon túli szakemberi közreműködés), az EU csatlakozás elősegítése.

Gazdaság-földrajzi alapadatok

Vajdaságban a Bácska és Nyugat-bánság egy folyók által feltöltött homokos síkság, a magyar Alföld folytatása. A Kárpát-medence nagy folyói erre folynak össze. A Szerémségben a Tarcal-hegység (Fruška Gora) húzódik, amely keletre tereli a Dunát. A Bánságban található a tartomány legmagasabb pontja, a Kudrici tető (641 m), amely a romániai Kraszó-Szörényi-Érchegységhez kapcsolható Verseci-hegység csúcsa.

Közigazgatási szempontból Vajdaság hét körzetből áll: Észak-Bácska, Nyugat-Bácska, Dél-Bácska, Észak-Bánát, Közép-Bánát, Dél-Bánát, Szerémség. A hét vajdasági körzet összesen 45 községet² ölel fel. A községek a legkisebb közigazgatási egységek, jellemzően egy várost és közvetlen vonzáskörét jelentik, de terület és népesség szempontjából igen eltérőek. A 45 község összesen 467 települést számlál, melyek közül 52 településnek városi státusa van. A lakosság túlnyomó többsége a tartomány városaiban koncentrálódik, viszont a mezőgazdasági népesség továbbra is a kistérségeken van jelen.

A lakosságnak csak kis százaléka él kistépüléseken: 0,9% él 500 fő alatti településeken; 2,2% 500–999 között; jelentősebb szám, 8,4% lakik 1000–1999 közötti lélekszámú falvakban, a lakosság e része elsősorban mezőgazdaságból él. Jóval nagyobb számban képviselteti magát Vajdaság lakossága a 2000–4999 lélekszámú településeken: 1/5-e, azaz 20,3%-a; 15,4% lakik 5000–9999 lakosú településen. Az összes településhez viszonyítva a városok Vajdaság településeinek 11,13%-át alkotják, a lakosság túlnyomó többsége viszont éppen ezeken a településeken koncentrálódik. Ennek számos oka van. Elsőként említhető a II. világháború utáni erős iparosodási folyamat, a mezőgazdasággal foglalkozó kistérségek erőteljes leépítése. Ma a lakosság nem egész 2/3-a él városban, s vezetnek a 10 000–49 999 lakosú városok: Vajdaság lakosságának kb. 1/3-a, azaz 28,2% él itt. A lakosság további százalékos megoszlása az 50 000–99 999 lakost számláló városokban 15,2%; a lakosság 1/10-e a tartományi fővárosban, Újvidéken lakik.³ A 100 km²-re jutó település-indikátor⁴ Vajdaság esetében 2,2, míg a Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégióban⁵ ez a mutató 2,8; ezzel szemben Dél-Alföld megyei még ritkábban lakottak (Csongrád megye, Békés megye): a statisztikai indikátor 1,3 és 1,4 között mozog.

A tartomány lakosságának alakulása

A tartomány lakosságának és azon belül a magyar lakosság számának alakulása 1948-tól, nagyjából követi a környező országok és régiók lakosságmozgását.

1. táblázat. Vajdaság népességének alakulása 1948-tól 2002-ig

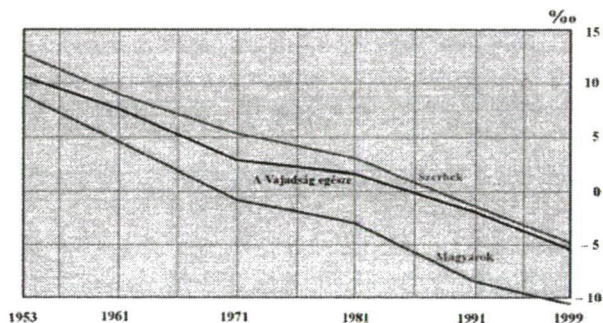
Régió neve	1948	1961	1971	1981	1991	2002
Vajdaság	1 663 212	1 854 965	1 952 533	2 034 772	2 013 889	2 024 487
Magyarok	428 932	442 561	423 866	385 356	339 461	290 207
Bácska	822 195	910 981	960 001	1 010 640	984 511	1 076 438
Magyarok	306 578	318 867	311 379	286 732	256 795	223 081
Bánát	615 788	664 3011	666 559	673 735	680 347	612 845
Magyarok	113 371	1112 785	103 093	911 259	76 629	62 890
Szerémség	225 229	279 683	325 973	350 396	349 031	335 204
Magyarok	8 983	10 909	9 394	7 365	6 037	4 236

A tartományi lakosság összlétszáma tehát az utóbbi fél évszázadban eleinte (1981-ig) növekedett,⁶ majd folyamatosan stagnál. A magyarok száma 1961-ben érte el a csúcst (442 561) majd attól kezdve rohamosan csökken, amit nem lehet elmondani a szerb népességről, hiszen a számuk a folyamatos (hullámokban szervezett) betelepülés okán gyarapodott. A magyarság számcsökkenéséhez mindenképpen hozzájárult az alacsony szaporulat és főként a fiatalok elvándorlása, valamint az asszimiláció különböző formái. Az 1991. évi és a 2002. évi népszámlálási adatokat összehasonlító elemzés azt mutatja, hogy a tartomány lakosságának nemzeti összetétele egészében véve megváltozott, oly módon, hogy a kisebbségi közösségekhez tartozók száma csökkent, míg a szerbként nyilatkozók száma növekedett. Vajdaságban, 2002-ben 170 454-gyel több szerb él, mint az 1991-ben, vagyis a százalékos arányuk Vajdaság lakosságában 57,21%-ról 65,05%-ra nőtt (miközben a lakosság száma az elmúlt 11 évben mindössze 19 475-tel nőtt).

1. grafikon. Néhány vajdasági nemzetiség lélekszáma az utóbbi évszázadban

Vajdaság lakosainak száma 1948 és 1981 között, a Titói korszakban, folyamatosan növekedett. Mivel a vajdasági magyarok lélekszáma 1961 óta folyamatosan csökken, számuk 2002-ben csak 290 207 főt tett ki. Kifejezetten gyenge természetes szaporulatot mutatnak:

2. grafikon. Vajdasági népek természetes szaporulata 1953–1999 között

Az őshonos szerb lakosság és a nemzeti kisebbségek lélekszámát a vajdasági népesség 1989 óta megfigyelhető (1991-ben évi $-1,9\%$, 1992-ben évi $-2,9\%$, 2002-ben $-4,6\%$ -es) természetes fogyása is jelentősen csökkentette. A magyarok természetes szaporulata a délszláv háború alatt már -10 alá esett. Vajdaságon belül Bácska a legnépesebb tájegység, itt él a legtöbb magyar is.

2. táblázat. Vajdaság kistérségeinek népessége 1991-ben és 2002-ben

Körzetek	Lakosok száma 1991-ben	Lakosok száma 2002-ben	Index 1991=100
Észak-bácskai körzet	202 287	199 413	98,6
Nyugat-bácskai körzet	210 372	213 242	101,4
Dél-bácskai körzet	543 185	591 752	108,9
Közép-bánáti körzet	216 251	207 493	96,0
Dél-bánáti körzet	314 321	311 765	99,2
Észak-bánáti körzet	177 351	165 618	93,4
Szerémség körzet	302 600	335 204	110,8

Forrás: Statistički bilten, Beograd, 2002.

Vajdaság kistérségeinek népességében jelentős eltérések vannak. A két népszámlálás közötti 11 év alatt (1991–2002) Észak-Bácska, Közép-Bánát, Dél-Bánát és Észak-Bánát lakosainak száma csökkent, míg Nyugat-Bácska, Dél-Bácska és Szerémség lakosainak száma nőtt. A lakosság száma csökkenésének oka az észak-bánáti körzetben főleg az alacsony natalitás és az elvándorlás, emiatt kb. 7%-kal csökkent a népesség. E körzeten belül Ada és Zenta községekben a lakosság fogyása, ahol jelentős a magyarok lélekszáma (kb. 10%-kal kevesebb, mint 1991-ben). A legveszélyeztetettebb község a közép-bánáti Magyarcsernye, ahol a lakosok száma 11%-kal csökkent. A lakosság számának legnagyobb növekedése a szerémségi körzetben történt, oka a betelepítés. Itt átlag 15,8%-kal nőtt a népesség. A község, ahol a legnagyobb mértékben nőtt a lakosok száma, Stara Pazova: itt 2002-ben 21,11%-kal éltek többen, mint 1991-ben). Ide három hullámban tömegesen érkeztek a menekültek Horvátországból, Boszniából, de Kosovóról is.

3. táblázat. Népsűrűség a Vajdaságban (fő/km²)

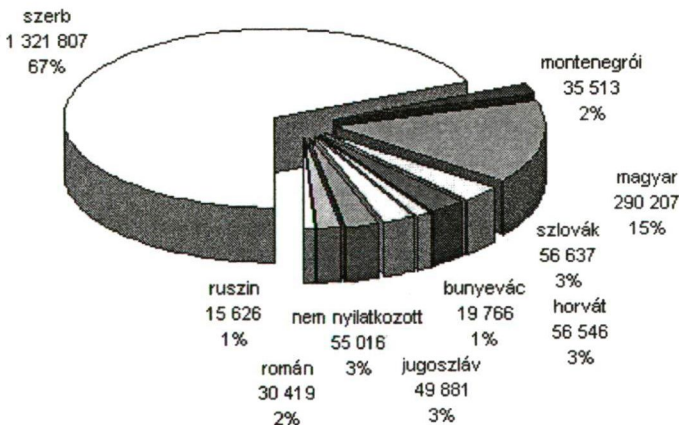
Évszám	1991	2002
Vajdaság	93,64	94,48
Bácska	109,9	120,2
Bánát	76,6	69,0
Szerémség	90,9	87,3

Forrás: Euroregion számokban, 2002.

Az elmúlt években Vajdaság népsűrűsége növekedett. A legjelentősebb növekedés Bácskában történt, ahol 1 km²-en 2002-ben 10 lakossal él több, mint 1991-ben. Bánát népsűrűsége jelentősen csökkent, ma ott egy km²-en átlag 7,6 lakossal él kevesebb, mint 1991-ben. Szerémség népsűrűsége is csökkent, de nem olyan drasztikusan.

A tartomány etnikumai

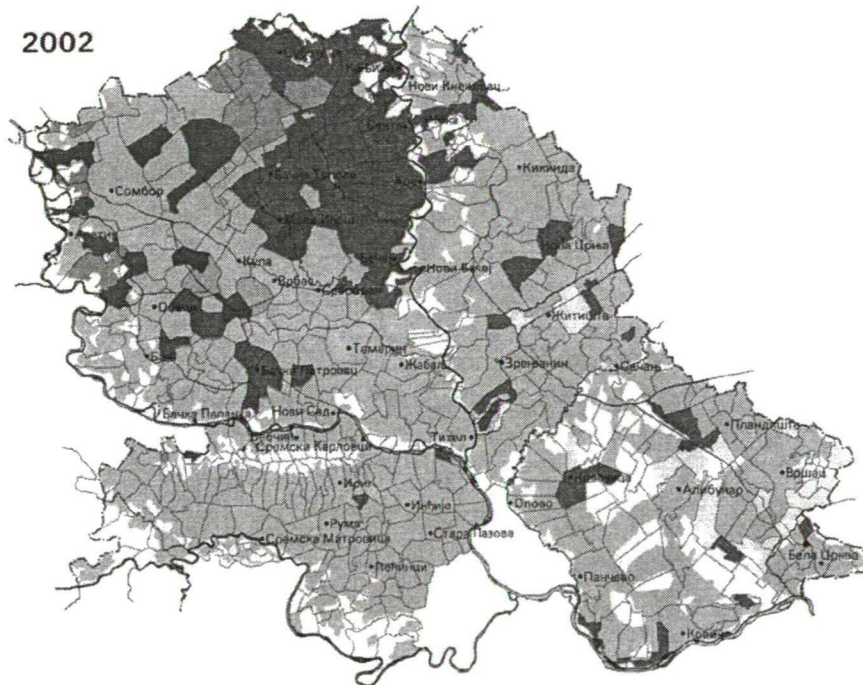
A tartomány etnikai összetétele rendkívül változatos: több mint 25 különböző etnikai csoport teszi ki a régió lakosságának egyharmadát. Vajdaságnak 6 hivatalos nyelve van, amely tükrözi a vidék sokszínű etnikai és nyelvi összetételét, kulturális hagyományait.

3. grafikon. Vajdaság nemzetiségi összetétele (2002)

4. táblázat. Vajdaság nemzetiségi összetétele 2002-ben

Nemzetiség	fő	%
szerbek	1 321 807	65,05
magyarok	290 207	14,28
szlovákok	56 637	2,79
horvátok	56 546	2,78
nem nyilatkozott	55 016	2,71
jugoszlávok	49 881	2,45
montenegróiak	35 513	1,75
románok	30 419	1,50
romák	29 057	1,43
bunjevácok	19 766	0,97
ruszinok	15 626	0,77
macedónok	11 785	0,58
ukránok	4 635	0,23
egyéb	55 097	2,71
Összesen	2 031 992	100

4. grafikon. Vajdaság etnikai térképe (2002), Kocsis K. MTA

Vajdasági magyarok számokban⁷

A 2002. évi népszámlálás adatai szerint Szerbia területén – Koszovó nélkül – 295 379, a Vajdaság területén 290 207 magyar élt. Részarányuk megközelíti a 15%-ot. A legutóbbi összeírás idején a vajdasági magyarság 76,86%-a Bácska, 21,67%-a Bánát és 1,45%-a

Szerémség területén élt. Észak-Bácskában és Észak-Bánátban él a tömbmagyarság. E két régióban a lakosság részarányának majdnem a felét (kb. 45%-át) alkotja (összes számuk itt 165 732). Itt él a délvidéki magyarok 57%-a. A többi régió szóróvanná válása elkerülhetetlen. A közösségi érdekeket képviselők mind hangosabban emlegetik, hogy az a feladatunk, hogy optimális magyar iskolahálózat segítségével, új munkahelyekkel és vállalkozási lehetőségekkel csökkentsük az elvándorlást, s mindezzel elősegítsük a nemzeti kisebbség szülőföldön maradását.

Szabadka a legnagyobb magyar tömb: több mint 57 ezer magyar él a községben. Az elmúlt évtizedben a szerbek különösen kedvelt célpontjává vált ez a határ menti, 1961-ig abszolút magyar többségű nagyváros. A művelődési, oktatási és kulturális központként működő Szabadkán a magyarok már nem képviselnek abszolút, csak relatív többséget. Vajdaságon belül a többnyire a Tisza-melléken és Szabadka környékén elterülő magyar etnikai blokk községei (együttesen 2810 km²) Vajdaság 13%-ára terjednek ki. Ezen a területen a magyarság a 18. század dereka óta a lakosság abszolút többségét képviseli.⁸ A jelenlegi közigazgatási beosztás szerint Vajdaság területe 7 körzetre⁹ és 44 községre oszlik. A magyarságot az Újvidék, Nagyikinda és Szabadka székhelyű körzetek között osztották szét úgy, hogy a vidék magyarjainak 48,9%-a maradt a természetes vonzásközpont, Szabadka alárendeltségében, 40% pedig Nagyikinda, illetve 11,1% Újvidék körzetéhez került. Hat községben (Településcsoport) – Zentán (Senta), Adán (Ada), Magyarkanizsán (Kanjiža), Kishegyesen (Mali Idoš), Topolyán (Bačka Topola) és Csókán (Čoka) – abszolút többséget, további két községben – Óbecsén (Bečej) és Szabadkán (Subotica) – relatív többséget alkot.

5. táblázat. A vajdasági magyar népesség demográfiai állapotát mutató néhány jelzőszám

	Határérték	Magyarok	
		1991-ben	2002-ben
65 évnél idősebb népesség aránya az összes népesség százalékában	10,0%	16,59%	19,25%
Átlagéletkor	30 év	37,7 év 1991-ben 41,5 év 2002-ben	43,1 év
Az öregedési index (a 60 évesek és idősebbek aránya a 0–19 éves korcsoporthoz viszonyítva)	0,40	0,743 1,142 1,363	
Átlagos gyermekszám	2,3	1,62 2002-ben	1,50 alatt (becslés)
Nemzetisége szerint magyar	...	339 490 2002-ben	290 207
Anyanyelve szerint magyar	...	344 667 2002-ben	284 205
Magyar nemzetiségű és anyanyelvű	...	325 396 2002-ben	...
Magát jugoszlávnak valló, de magyar anyanyelvű	...	14 789 2002-ben	...
Születési ezrelék	14,3	10,68 2002-ben	9,60
Halálozási ezrelék	...	18,89 2002-ben	21,13 (becslés)
Születés és halálozás egymás közti aránya	1,00	0,52 2002-ben	0,50 (becslés)
Vitális index (0–14 évesek és 60 évesek és idősebbek aránya)	1,00	1,37 1991-ben 2002-ben	0,71 0,51

Forrás: Mirnics Károly, MTT kötet Oktatási oknyomozó, 38. oldal

Migrációs hullámok¹⁰

A korábbi időszakok kivándorlási hullámairól tudjuk,¹¹ hogy a két világháború között, az 1918–24-es időszakban 45 000 magyar értelmiségit, közigazgatási alkalmazottat, birtokost és tőkést utasítottak ki az országból, 1921–29 között 14 442-en vándoroltak ki Amerikába. Itthon maradt a földnélküli magyar paraszt (a magyarok 44%-a), ők lettek az idénymunkások, kubikosok, napszámosok és cselédek. A szegény falvakból több ezer magyar költözött be városba, még Belgrádba is (egy időben, a fővárosban 30 000 magyar élt). A munkakeresés során a vajdasági magyarok bányákba, turistaközpontokba stb. is eljutottak. Az értelmiség egy része csakis az ország déli részein kapott állást. Az 1920 és 1941 közötti földreform keretében százezer szerb parasztcsaládot telepítettek Vajdaságba (családonként 5ha-t kaptak, a hajdani magyar földbirtokosok földjeit is). A 2. világháború alatt megkezdődött a délszláv *kolonisták* (betelepítettek) kiűzése és a bukovinai csángók betelepítése.

A 2. világháború után Jugoszláviából a többi kelet-európai államhoz viszonyítva átlagos mértékben távoztak azok, akik nem értettek egyet az új, kommunista rezsimmel. Mintegy harmincezer magyar elköltözött, de egyes adatok szerint húszezer vérbosszú áldozata lett, köztük ártatlanok is (1945 őszén). Voltak, akik a szülőföld elhagyása mellett döntöttek, de az országhatáron belül változtattak lakóhelyet.

A jugoszláv lakosok (köztük a magyarok) kivándorlása három évtizede tart. Ennek első hulláma, illetve a fejlett tőkés országokban való ideiglenes munkavállalás 1965 után kez-

dődött, egy (viszonylagosan sikertelen) társadalmi-gazdasági reformfolyamat beindítása-
kor. Az állam a határok megnyitásával, új gazdasági és rendszerbeli intézkedésekkel kíván-
ta megoldani az agrárlakosság túlnépesedésének, a munkanélküliségnek és a szakképzetlen
munkaerőnek a problémáját. Az áramlás iránya a nyugat- és közép-európai országok:
NSZK, Ausztria és Franciaország. A szervezetlen és spontán kivándorlás megengedett, de
váratlan volt. A pártdokumentumokban a munkaerő más országoknak való „átengedéséről”
beszélnek, melyet az indokol, hogy elhárítsák a túlnépesedés és a munkaerő-felesleg ked-
vezőtlen következményeit. A hatvanas évek második felétől a gazdasági migráció szerve-
zetten folyt, a munkaképes lakosság mind tömegesebben távozott. A rendszer azt várta
ettől, hogy rendbe jönnek a kedvezőtlen gazdasági folyamatok, az országnak haszna szár-
mazik a visszatérők vagyonából. 1965-ös gazdasági reform közvetlen célja a gazdálkodás
felélénkítése, a foglalkozottak improduktív munkájának megszüntetése, az állami gazdasá-
gi fejlesztési tervek (meghirdették a piac kereslet-kínálat gazdasági törvényszerűségének
bevezetését, a hitel- és pénzügyi rendszer reformját) csökkenése révén. A nyugat-európai
országokban ekkor viszonylag magas volt gazdasági fellendülés, s nagy a kereslet a szak-
képzetlen, betanított és olcsó munkaerő iránt. A reformerők elképzelése szerint a szakkép-
zetlenek, munkanélküliek távozásával csökkenni kellett volna a mezőgazdasági túlnépesé-
désnek, javulnia a munka minőségének, és a külföldről visszatérő munkások révén enyhül-
ni kellett volna az egyes régiók között a gazdasági fejlődésben mutatkozó aránytalanságok.

A nyolcvanas évek végéig a kivándorlás anyagi indíttatású volt, tehát gazdasági migrá-
cióról beszélhetünk. A kilencvenes években változott az ok: a távozás politikai és pszicho-
lógiai jellegű; a háború és a katonai mozgósítás veszélye, valamint a félelem háború sújtot-
ta vidékeken új dimenziót ad a jugoszlávok kivándorlásának. A távozás tömeges volt, fiatal
szakemberek, egész családok települtek át azokba az országokba, amelyek hajlandóak me-
nekültként vagy politikai, illetve gazdasági bevándorlóként befogadni őket (Kanada,
Ausztrália, Németország, Magyarország stb.).

A belső vándorlásokhoz képest a tartomány területét elhagyó, többnyire külföldre irányuló
külső migráció súlyosabb veszteségeket okozott az itteni *magyarságnak*, mint az asszimiláció.
Kocsis Károly számításai szerint a magyar migrációs veszteség 1948–1991 között 69 193 fő
volt, melyből 25 228 az 1980-as évekre esett. A nyugati munkavállalás lehetőségével és a jugo-
szláv gazdasági válság kibontakozásával összefüggésben, az akkor még csak ideiglenes jelle-
gűnek, csupán munkavállalási célúnak gondolt első nagy kiáramlás 1965–1970 között történt:
16 627 magyar, a tartományból származó *vendégmunkások* 27,5%-a vállalt munkát Nyuga-
ton.¹² Legtöbb magyar a szabadkai, újvidéki, topolyai, zombori és adai községekből kelt útra,
legnagyobb arányban a bánási és bácskai nyelvszigetekről.

A kilencvenes években a háború közelsége és a *háborús veszélyeztetettség* következtében
a Nagy-Jugoszlávia területén a migráció nagymértékben megváltoztatta a lakosság nemzeti-
ségi és szociális összetételét. A lakosság veszélyeztetettsége miatt tömeges és gyors mene-
kültáradat indult meg az országon belül és külföldre is. A huszadik század végén a *bombázá-
sok* előzményei és következményei (elszegényedés, mozgósítás, bizonytalanság) betetették a
tömeges emigrációt. Mérsékelt becslések szerint az utóbbi tíz évben kb. 50 000 magyar ván-
dorolt ki Vajdaságból, de van, aki ennél többre becsüli a külföldön élők számát.

Migrációs okok összefoglalása: a titói Jugoszlávia, mint a keleti tömbhöz nem tartozó
szocialista ország, földrajzi-politikai nyitottságához viszonyítva, szinte képtelenségnek ha-
tott, hogy a kilencvenes években éppen az ország bezártsága, gettóvá válása okozta a lakos-
ság emigrálását. Fontos tényező a külföldre távozók esetében a szegénység, a munkanélküli-
ség, a reformok elmaradása, ami egyirányúvá teszi e törekvéseket. A magyar szakemberek
külföldre távozását – az agyelszívást – serkentette a szakemberek tudásának, tehetségének
kihasználatlansága, a tudományos kutatás kedvezőtlen helyzete, az elégtelen befektetések az

újításokba, találmányokba, az anyagi megbecsülés hiánya. Ugyanakkor az egyesült Európa új, kreatív törekvéseknek adott mind nagyobb teret, ahol tehetséges szakembereink versenybe állhattak. A leszűkült szociális-kulturális kisebbségi élet- és fejlődési tér lehetetlenné tette a megfelelő hagyományörző életmód megtartását, megnyirbálta az anyanyelvű oktatást (óvodától az egyetemig). A politikai emigránsok a kilencvenes évek elején jelentek meg, általában arra hivatkoztak, hogy nem akarnak eleget tenni a katonai behívónak, alapvető polgári jogaikat érzik veszélyeztetve kisebbségi nemzethez tartozásuk miatt. A magyarok többsége nem érezte szükségét, hogy részt vegyen a délszláv viszály bármely formájában.

A Szerbiából távozó magyar emigránsok kezdetben, célországként, kevés kivételtől eltekintve, európai országot választottak: Németország, Ausztria, Svédország és Franciaország, s kisebb számban indultak Európán kívüli országba, például Kanadába. Legújában, amikor az európai országokat ellepték a menekültek és vendégmunkások, emigránsaink nemigen válogatnak, oda mennek, ahol befogadják őket: Kanadába, Új-Zélandra vagy éppen Ausztráliába.

Menekültkérdés – atrocitások

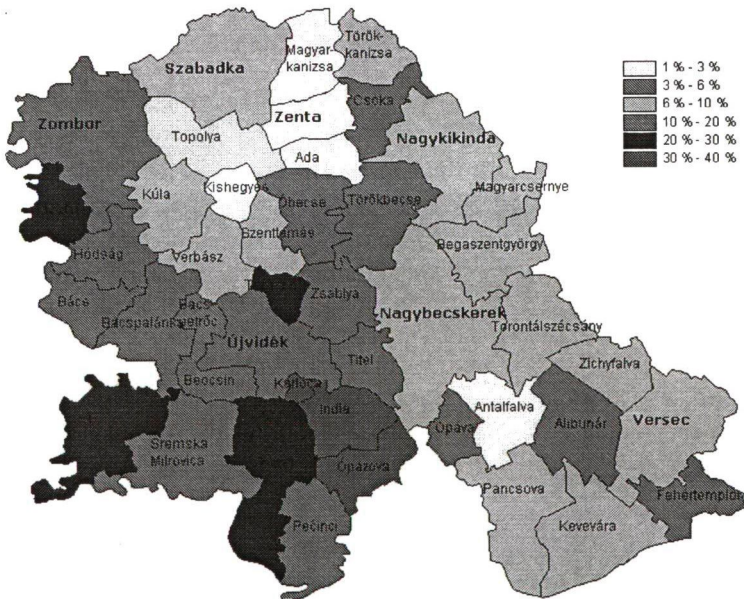
1990 és 1993 között, majd 1995-ben több mint 270 ezer menekült telepedett le a tartományban, ami az összes szerbiai menekült 40%-a, Vajdaság lakosságának pedig 13%-a. A menekültek 92%-a szerb nemzetiségű volt, akik a délszláv háborúk során több hullámban érkeztek, elsősorban Horvátországból, majd Boszniából. Elsősorban Bácska délnyugati részén és a Szerémségben telepedtek le, valamint a nagyobb városokban. A menekültek száma Újvidéken 25 000, Rumán 6–8000, Zomborban, Pancsován, Ingyijában, Szabadkán 6000 fő. Az 1990-es évek elején Szerbiából mintegy 200 000 fiatal szakember távozott. A kivándorlás Vajdaságban volt a legnagyobb arányú, noha ez az ország gazdaságilag legfejlettebb része. Itt is elsősorban a fiatalokat és a magyarokat érintette, akik a katonai kötelezettség és a háborús veszély elől, valamint gazdasági okokból távoztak. Emiatt a helyi magyarság termékenysége erősen lecsökkent.

Mára tehát, a horvátországi és boszniai szerb „menekült”-ek Vajdaság területére történő betelepítése – a becslések szerint – megközelíti a 250 ezret. Az 1995. évi augusztusi horvát katonai akció következtében a knini „Krajina”-ból Jugoszlávia mintegy 150 ezer menekültet fogadott be, közülük mintegy 110 ezret, vagyis a menekültek 75%-át a Vajdaságba irányították. (A tartományi Vöröskereszt adatai szerint a Vajdaság több mint 200 ezer menekültet, a Szerbiába érkező menekültek 42%-át fogadta be. Az UNHCR nyilvántartása szerint 1995-ben 259 719 menekült tartózkodott a Vajdaságban.) Az 1920-as évek óta tudatosan és folyamatosan alkalmazott asszimilációs gyakorlatnak megfelelően tízezres nagyságrendben telepítették le a menekülteket a tömbben élő magyarság lakóterületén és Nyugat-Bácskában. Érkezésük és letelepedésük több községben megbontotta a magyarság homogenitását, illetve az 50% körüli (magyar-többségi nemzet) egyensúlyt. A felfegyverzett szerb menekültek számos helyi atrocitást provokáltak elsősorban horvát- és magyarlakta településeken. Megkezdték az eltávoztak vagy ideiglenesen távol lévők ingatlanainak összeírását, sőt fizikai birtokbavételét.

A Krajinai Szerb Köztársaság összeomlását és a boszniai szerb csapatok visszavonulását követően, 1996 tavaszáig közel negyedmilliónyi szerb menekült érkezett a Vajdaságba; 3/4-ed része Délnyugat-Bácskába és a Szerémségbe telepedett le. Főként az 1945–48 között kolonizált rokonai településeibe érkezett, és a kb. 30 ezer főnyi elűzött, elköltözött szerémségi, bácskai horvát falvakba, és természetesen a kedvező életkörülményeket kínáló városokba (pl. 24 487 szerb Újvidékre, 6–8 ezer Rumába, Zomborba, Pancsovára, Ingyijába, Mitrovicára). A Tisza-vidéki magyar etnikai tömb területére viszonylag kisszámú (5891 főnyi) szerb, az összes vajdasági szerb menekültnek 2,4%-a telepedett le. A kedvező fekvésű, jó közlekedésű magyar többségű városokban és urbanizált térségekben viszont

számottevő szerb menekült talált új otthonra (pl. Szabadka 6401, Temerin 3444, Óbecse 1471, Palics 1359 és Topolya 1200). A magyar-szerb, horvát-szerb népcseré eredményezte a szerbek arányának jelentős (több mint 10 százalékpontnyi) növekedését a tartomány nyugati határvidékein, Északnyugat-Bácskában és az 1991-ben még magyar többségű Temerinen, Bácsotpolyán és Szabadkán.¹³

A magyarság körében továbbra is aggodalmat kelt a szélsőséges szerb nacionalista erők jelenléte, amelyek egyes vajdasági községekben, ahol hatalmon vannak, folyamatosan hajtják végre a menekültek végleges elhelyezését, valamint a nyugati országokból hazatoloncoltak letelepítését, a települések átstrukturálását és az eredeti etnikai arányok megváltoztatását. A NATO jugoszláviai akcióját (bombázások 1999) követően megindult a koszovói menekültek Vajdaságba érkezése. A vajdasági magyar szervezetek becslései szerint kb. 10–15 ezer új menekült (elsősorban koszovói roma) érkezett a tartomány területére. Az egykori JSZK területén az UNHCR adatai szerint kb. 800 000 menekült tartózkodik, akik nagy része véglegesen itt szeretne letelepedni, kisebbik hányaduk vissza szeretne költözni szülőföldjére, vagy más országba kíván emigrálni. Ezt a folyamatot látszik erősíteni a 2001 februárjában életbe lépett módosított jugoszláv állampolgársági törvény is, amelynek alapján szokatlanul rövid idő alatt megszerezhetővé vált a jugoszláv állampolgárság: összesen 125 000-en kapták meg az állampolgárságot, ebből 80 000 személy lett kettős állampolgár. 2007 folyamán újra könnyítettek a szerb állampolgárság megszerzésén és lehetővé tették a kettős állampolgárságot minden kérvényezőnek (pl. az összes Montenegróban élőnek is).

6. grafikon. A menekült lakosság eloszlása Vajdaságban – kilencvenes évek

A Szerb Belügyminisztérium állítása szerint 2003. január 1-jétől 2004. június 30-áig Vajdaságban a magyarokat sértő incidensekből 49 esetben állítható, hogy etnikai indíttatású: 19 katolikus temetőrongálás, 12 falfirka, vagy röpcédula, 7 templomgyalázás, 4 verekedés, 4 verbális támadás és 3 fizikai tettlegesség. A magyar pártok, civil szervezetek és plébániák feljegyzései szerint sokkal több zaklatás történt nemzetiségi és vallástürelmetlenségi alapon, amit a rendőrség nem vizsgált ki. A belügyi szervek szerint 294 esetben nem bizonyítható a nemzeti gyűlölet

³ Uo. 73. o.

⁴ Duna–Körös–Maros–Tisza Regionális Együttműködés. Eurorégió kiadványa, 2002, 12. o.

⁵ A DKMT Eurorégiót Magyarország és Románia négy-négy megyéje (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok, illetve Arad, Hunyad, Krassó-Szörény, Temes) és Vajdaság alkotják. Az integráció célja a határokon átnyúló és regionális együttműködés erősítése. Az DKMT eurorégióról bővebben lásd: *Gulyás László: A Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió rövid története 1997-2004. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében. 2004. évi Évkönyv. 5–14. old. Szeged. 2004.*

⁶ Tito 1980 májusában halt meg. Nagyvalószínűséggel nem csak ez az esemény, hanem inkább az elvándorlási tendencia növekedése és a(z Európában is) gyenge gyermekvállalási hajlam okozta a lakosságcsökkenést.

⁷ Lásd: Szerbia és Vajdaság demográfiai mutatói – migrációk; tanulmány a Kistérségek életerejére – Délvidéki fejlesztési lehetőségek kötetben, 2006. 57–71. oldal.

⁸ Bácska, a történeti Bács és Bodrog vármegyék teljes területe a honfoglalástól a 16. század közepéig szinte kizárólag magyar lakosságúnak számított.

⁹ Okrug.

¹⁰ Lásd részletesebben: Gábrityné Dr. Molnár Irén: A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és méretei In: Fészekhagyó Vajdaságiak, 2001, 115–162 oldal.

¹¹ Lásd bővebben: Mirnics Károly: Betelepítések, kitelepítések és vándormozgalmak, In: Fészekhagyó Vajdaságiak, 9–76 oldalak.

¹² Bukurov, B.: 1977 Etnička struktura radnika koji su na privremenom radu u inostranstvu. Zbornik radova Geografskog instituta „Jovan Cvijić” 29. 135–156. o.

¹³ Kocsis Károly megjegyzése.

¹⁴ Az Európai Parlament Dél-kelet Európával megbízott küldöttsége delegációja 2005. január 28–31. között Szabadkára, Temerinbe, Újvidékre és Belgrádba látogatott, és több száz személyt hallgatott meg. A küldöttség tagjai: Doris PACK, az EU délszláv ügyekkel foglalkozó bizottságának elnöke, a Vajdasági incidenseket feltáró bizottság elnöke, az EPP alelnöke; Johannes Oboda (Ausztria, APO PES) Becsey Zsolt (Fidesz, EPP-ED), Hegyi Gyula (MSZP, PES) és Jelko Kacin (Szlovénia, ALDE).

Irodalom

Bukurov, B.: (1977): Etnička struktura radnika koji su na privremenom radu u inostranstvu. Zbornik radova Geografskog instituta „Jovan Cvijić” 29.

Duna–Körös–Maros–Tisza Regionális Együttműködés. Eurorégió kiadványa, 2002.

Gábrityné Dr. Molnár Irén (2001): A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és méretei In: Fészekhagyó Vajdaságiak, 4. kötet sorozat, Kiadó: Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka.

Gulyás László: A Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió rövid története 1997–2004. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében. 2004. évi Évkönyv. 5–14. old. Szeged. 2004.

Kocsis Károly–Bottlik Zsolt–Tátrai Patrik (2006): Vajdaság, In: Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régiókban (1989–2002); CD – kiadja MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.

Mirnics Károly (2006): Az iskolaköteles kontingens alakulása, In: Oktatási oknyomozó, 12. mtt kötet sorozat, Kiadó: Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka.

Mirnics Károly (2001): Betelepítések, kitelepítések és vándormozgalmak, In: Fészekhagyó Vajdaságiak, 4. kötet sorozat, Kiadó: Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka.

Dr. Gábrity Molnár Irén (2006): Szerbia és Vajdaság demográfiai mutatói – migrációk; tanulmány a Kistérségek életerejére – Délvidéki fejlesztési lehetőségek kötetben, Szerk. Dr. Gábrity Molnár Irén és Ricz András, Kiadó: Regionális Tudományi Társaság Szabadka.

Statistički godišnjak Srbije 2005. 75. o. (Szerbia statisztikai évkönyve 2005). www.statserb.sr.gov.yu